TYRINĖJIMAI VILNIUJE, AUŠROS VARTŲ G. 12

Tauras POŠKA

2003 m. rugpjūčio–spalio mėn. atlikti archeologiniai tyrinėjimai Vilniuje, Aušros Vartų g. 12, buvusio Basųjų Karmelitų vienuolyno teritorijoje. Tyrimai vykdyti rekonstruojamame korpuse įrengiamo šilumos mazgo ir tiestos inžinerinių komunikacijų tranšėjos vietose. Iš viso tirtas 35 m^2 plotas.

2001 m. vykdyti archeologiniai tyrinėjimai Basųjų Karmelitų vienuolyno teritorijoje. Jų metu rasta XVI–XVII a. mūrų fragmentų, XVI–XIX a. archeologinių radinių (*LIIR*, f. 1, b. 3715).

Tyrinėjimai atlikti buvusio Basųjų Karmelitų vienuolyno teritorijoje, P korpuse, įrengiamo šilumos mazgo vietoje, 2 patalpose, rekonstruojamo korpuso centrinėje dalyje.

Pirmoji patalpa – tai 6,5x4 m dydžio kambarys, kuriame buvo tiriamas 4x3 m plotas. Pradedant tyrimus buvo nuimtos betoninės grindys, po kuriomis atidengtas pilkos žemės su statybinėmis šiukšlėmis sluoksnis. 0,3–0,4 m gylyje prasidėjo pilkšvo žvyro su smulkiomis plytų nuolaužomis sluoksnis, kurio storis P pusėje buvo 0,8 m, o Š – 1,2 m. 0,9 m gylyje Š siena platėjo į patalpos vidų 0,7 m. Šioje pusėje žvyro sluoksnis buvo iki Š sienos pamatų apačios. Greičiausiai jis užpiltas vienos iš pastato rekonstrukcijų metu, tvirtinant Š sienos pamatus. Nukasus žvyrą atidengtas tamsiai pilkos žemės sluoksnis. Jame rasta XVII–XVIII a. datuotinų plokštinių koklių fragmentų, dengtų žalia glazūra ir puoštų tęstiniu augaliniu ornamentu, buitinės keramikos, čerpių šukių, metalinių, stiklinių dirbinių. Šio sluoksnio storis svyravo nuo 0,7 m P pusėje iki 0,4 m centrinėje tirto ploto dalyje. Nukasus tamsiai pilką žemę rastas įžemis – smėlis.

Antroji patalpa – tai 4,5x2 m dydžio laiptinė, kur buvo tirtas 3x1 m plotas. Čia po 0,2 m storio betonu atidengtas pilko žvyro su gausiomis statybinėmis griuvenomis sluoksnis. Jo storis – 1–1,1 m. Giliau rastas 0,7 m storio pilko smėlio sluoksnis, kurį nukasus, 1,8 m gylyje pasiektas įžemis – smėlis.

EXPLORATIONS IN VILNIUS, IN AUŠROS VARTŲ STREET 12

In August–September 2003 the archaeological explorations were performed in Vilnius, in Aušros Vartų street 12, in the territory of the former Barefoot Carmelite monastery. The total area of 35 m^2 was explored. During the explorations inside the reconstructed building, the cultural layer of 1.8–1.9 m thick containing the artefacts dated to the 17th–18th centuries was uncovered.

TYRINĖJIMAI VILNIUJE, HALĖS TURGAVIETĖS TERITORIJOJE

Tauras POŠKA

2003 m. vykdyti archeologiniai tyrinėjimai Vilniuje, Halės turgavietės teritorijoje (Pylimo–Bazilijonų g.). Vykdant Halės turgavietės rekonstrukciją iki nejudinto grunto nukastas viršutinis žemės sluoksnis. Darbai vykdyti 6000 m^2 teritorijoje. Nukasant viršutinį suardytą kultūrinio sluoksnio horizontą vykdyti archeologiniai žvalgymai (5085 m^2 plo-

tas), nukasus nejudintą sluoksnį archeologiniai tyrimai atlikti 906 m^2 plote.

Halės turgavietė yra Bazilijonų ir Pylimo g. sankryžoje, už buvusios Vilniaus miesto gynybinės sienos. Istorinės žinios apie tirtą teritoriją labai menkos. Minima, kad XVIII a. pabaigoje čia buvęs nedidelis dvarelis (posesija 1259). XIX a. antrojoje pusėje čia veikė javų turgus. 1904–1906 m. pastatytas metalinių konstrukcijų Halės pastatas, kuris su nedideliais plano pakeitimais išliko iki šių dienų. UAB „Vilniaus vandenys" archyve surastas 1912 m. Halės turgavietės planas. Jame parodyta dabartinės turgavietės Š dalis su Halės pastatu, prekybiniais paviljonais ir pažymėtomis inžinerinėmis komunikacijomis. Archeologiniai tyrinėjimai Halės turgavietės teritorijoje anksčiau vykdyti nebuvo.

Darbai pradėti turgaus aikštės P dalyje. Čia po paviršiuje buvusiais asfalto ir žvyro sluoksniais buvo pilkšvos smėlingos žemės sluoksnis, kurio storis svyravo nuo 0,5 m P pakraštyje iki 2 m centrinėje aikštės dalyje. Nustatyta, kad šis sluoksnis susidaręs XX a. lyginant aikštės paviršių bei tiesiant inžinerines komunikacijas. Kartu su XX a. statybinėmis ir buitinėmis šiukšlėmis rasta ir XVII–XIX a. datuotinų buitinės keramikos, čerpių fragmentų. Nukasus pilkšvos žemės sluoksnį atidengtas įžemis – smėlis.

Aikštės P dalyje aptikti ir dviejų mūrinių pastatų fragmentai. Vienas jų atkastas 19,45 m į P nuo Halės pastato PR kampo, 1–1,2 m gylyje nuo buvusio paviršiaus. Tai plytų mūro, surišto kalkių skiediniu, pamatai. *Pastatas* buvęs 5 patalpų, 24x12 m dydžio, orientuotas PV–ŠR kryptimi. Nustatyta, kad pastatas statytas trimis etapais. Ankstyvesnė V pusė buvo 8,15x13,7 m dydžio, sumūryta iš 7x15x3 cm dydžio gelsvų, rusvų, raudonų plytų, dalis jų – su braukomis. Plytos mūrytos dvieiliu būdu, rištos gelsvu kalkių skiediniu. Vidinių sienų, pertvarų ar atramų nerasta. Nebuvo taip pat ir rūsio. Greičiausiai pastatas buvęs ūkinės paskirties. Architektų tyrėjų duomenimis, ši pamatų dalis datuotina ne anksčiau kaip XVII a. pradžia ir greičiausiai ne vėliau nei XVII a. viduriu, nes nėra duomenų, kad vėliau Vilniuje būtų naudotos brauktinės plytos. Pamatai įkasti į įžemio sluoksnį (smėlį), jų apačia rasta 2,4 m gylyje. Gali būti, kad pastatas buvęs ilgesnis, bet jo V dalis suardyta XX a. Tai rodytų V jo pusėje atkasta 8x6 m dydžio, 2,2 m gylio duobė, užpilta kalkėmis aplipusiais akmenimis, plytų nuolaužomis, kalkių skiedinio gabalais ir XX a. buitinėmis šiukšlėmis.

Antrajame etape R pusėje pristatytas 10,3x8x15 m dydžio priestatas, sumūrytas iš gelsvų, rausvų 22x10x4 cm dydžio plytų, surištų gelsvų kalkių skiediniu. Taip pat išmūrytos skersinės sienos. Po pastato R galu įrengtos dvi 6x3 ir 6x4,8 m dydžio rūsio patalpos. Jos buvo užverstos statybinėmis griuvenomis, tarp kurių aptikta tik XX a. buitinių indų šukių. Rūsių grindų lygis neišlikęs. Nustatyta, kad tarpinės rūsio patalpų sienos mūrytos ant 0,3 m storio medinių rąstų. Ši pastato dalis datuotina XIX a. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje pristatytas 5x9 m dydžio priestatas pastato P dalyje greičiausiai irgi su buvusia rūsio patalpa. Pagal buvusio rūsio patalpų užpildą galima teigti, kad pastatas nugriautas XX a. viduryje, jo aplinkoje aiškiai datuojamo kultūrinio sluoksnio horizonto išskirti nepavyko, nes sluoksniai stipriai suardyti XX a. pastato rekonstrukcijos ir Halės turgavietės egzistavimo laikotarpiu. Pamatai užfiksuoti ir užpilti vandeniui laidžiu grunto sluoksniu.

Antrasis *mūrų fragmentas* atkastas 19,2 m į P nuo Bazilijonų g. 3 namo. 1,1 m gylyje nuo buvusio paviršiaus rastas mūrinės sienos fragmentas, kuris orientuotas PR–ŠV

kryptimi, sumūrytas iš 24x12x5 cm dydžio geltonų plytų, surištų kalkių skiediniu. Visas sienos storis neaiškus, nes dalis jos palenda po tvora, skiriančia turgavietę nuo gretimo sklypo. Siena prastai išlikusi, apardyta, plytos suskilinėjusios. Tam, kad būtų surasta sienos apačia, buvo iškastas 1,5x1,5 m dydžio šurfas. Nustatyta, kad siena buvusi atkasta XX a. ir užversta statybiniu laužu. Jos apačia surasta 2,7 m gylyje nuo buvusio paviršiaus. Pamatų fragmentas datuotinas XIX a., pastato paskirtis neaiški. Archeologinių radinių sienos aplinkoje nerasta. Šis mūro fragmentas irgi užpiltas drėgmei pralaidžiu sluoksniu.

Halės pastato P pusėje po permaišytais viršutiniais sluoksniais, 1–1,2 m gylyje, rastas vientisas juodos drėgnos žemės sluoksnis su XVII–XIX a. datuojamais radiniais. Juodos žemės sluoksnis atidengtas apie 32x9 m (288 m^2) dydžio plote. Tęsiant tyrimus pastebėta, kad šis sluoksnis storėja nuo 0,3 m P dalyje iki 1,2–1,4 m Š pusėje, pastato P sienos link. Juodoje žemėje pasitaikė smulkių angliukų, šiek tiek pjuvenų. Preparuojant juodą žemę rasta XVII–XIX a. stiklinių indų, buitinės keramikos, daugiausia dengtos žalia ir geltona glazūra, fragmentų. Didžiausią dalį radinių sudarė vadinamųjų olandiškų ir lygių išgaubtų čerpių, datuojamų XVI–XVII a., fragmentai. Aptikta ir keletas geležinių dirbinių – bato pasagėlė ir kaltinių vinių. Juodos žemės sluoksnio apačioje prasidėjo durpės, kurių nukasus 0,3–0,4 m atidengtas įžemis – smėlis (2–2,7 m gylyje).

Pastato PR dalyje po viršutiniu tamsiai pilkos žemės sluoksniu, 0,6–0,8 m gylyje, irgi atkastas juodos žemės sluoksnis. Jis apėmė apie 30x11 m (330 m^2) dydžio plotą. Sluoksnio Š riba buvo palei įėjimą Halės pastato R sienos centre, 29,7 m į Š nuo PV pastato kampo. Juodos žemės sluoksnis storėjo nuo 0,4 m R pusėje iki 1,5–2 m V dalyje, palei R Halės pastato sieną. Apatinėje dalyje juoda žemė perėjo į durpes. Juodžemyje pasitaikė smulkių angliukų, labai mažai pjuvenų. Pagrindinę radinių dalį sudarė olandiškų ir išgaubtų lygių čerpių fragmentai, datuojami XVI–XVII a. Rasta ir keletas čerpių „vienuolių“ fragmentų. Buitinės keramikos ir plokštinių koklių šukės datuotos XVII–XIX a. Taip pat aptikta stiklinių indų fragmentų, kurie datuoti XVIII–XIX a. Rasta keletas geležinių radinių: kaltinių vinių, žarsteklio detalė. Aptiktas rombo skerspjūvio trikampio formos plunksna strėlės antgalis, datuotinas XVI a.

Nukasus juodos žemės ir durpių sluoksnius, 2,4–2,6 m gylyje nuo buvusio paviršiaus atidengtas įžemio smėlis. Geologinių tyrinėjimų duomenimis, gręžinyje, gręžtame prie PR Halės pastato kampo, įžemio smėlis aptiktas tiktai 5,2 m gylyje nuo buvusios asfaltuotos turgaus aikštės dangos. Tai leidžia daryti prielaidą, kad šioje vietoje buvusi natūrali griova, kuri gana ilgą laiką užpylinėta šiukšlėmis. Tai patvirtintų, kad XVII–XIX a. kultūrinio sluoksnio horizontas pastebimai storėjo Halės pastato link. Greičiausiai didelė dalis griovos (?) su išlikusiu nesuardytu kultūrinio sluoksnio horizontu yra po dabartinio Halės pastato R dalimi.

Tolesniame darbų etape nukasinėtas grunto sluoksnis Š turgaus aikštės pusėje. Tyrinėjimų metu nustatyta, kad didžiojoje ploto dalyje kultūrinio sluoksnio horizontai suardyti XX a. tiesiant inžinerines komunikacijas bei statant bombų slėptuvės, buvusios po Bazilijonų g. namu 3, ventiliacijos sistemą. Čia, be XX a. buitinių ir statybinių šiukšlių, rasta pavienių XVIII–XIX a. datuotinų buitinės keramikos ir koklių fragmentų. Iškastą gruntą sudarė pilka smėlinga žemė, permaišyta su statybinėmis griuvenomis. Nejudintas gruntas – smėlis – pasiektas 2–2,4 m gylyje nuo buvusio paviršiaus.

EXPLORATIONS IN VILNIUS, IN THE TERRITORY OF THE HALĖS MARKETPLACE

In 2003 the archaeological surveys and explorations in Vilnius, in the territory of the Halės marketplace (Pylimo–Bazilijonų streets) were performed. During the reconstruction of the Halė marketplace, while digging off the upper (destroyed) cultural layer, the survey was conducted in the area of 5085 m^2. Having uncovered the undisturbed layer and having found fragments of former buildings, in area of 906 m^2 was investigated. During the archaeological surveys it was established that the cultural layer in the territory of the Halės marketplace was 0.6–1.2 m thick in the southern part of the square and thicken up to 2.3–2.6 m in the central and northern parts.

In the central part of the square, in the southern and southeastern parts of the buildings, at the depth of 0.8–1 m, the horizon of the cultural layer dated to the 17th–19th centuries of 0.3–2 m thick was found. It is likely that for a long time a ravine had been backfilled. In this layer the archaeological artefacts dated to the 17th–19th centuries were found.

TYRINĖJIMAI VILNIUJE, MAIRONIO G. 9–1

Tauras POŠKA

2003 m. atlikti archeologiniai tyrinėjimai Vilniuje, Maironio g. 9 namo bute 1, kurio rekonstrukcijos metu buvo aptiktas griuvenomis užverstas rūsys. Iš viso tirtas 30 m^2 plotas.

Tyrimų metu kasinėjant griuvenų sluoksnį, kuriame rasta XVI–XIX a. stiklinių ir molinių indų fragmentų, rasti du akmens grindinių lygiai. Nustatyta, kad viršutinis grindinys įrengtas XVII a. pabaigoje–XVIII a. pradžioje atliekant rūsio rekonstrukciją. Tuo pat metu greičiausiai užmūryti buvę perėjimai į Šv. Mykolo bažnyčios šventorių bei perėjimas į Š rūsio patalpą, taip pat sumūryti laiptai išeiti į dabartinės Maironio g. pusę. Apatinis grindinys įrengtas XVII a. Šiame lygyje rastas ir buvusios krosnies pagrindas. Tai pusračiu sudėtos pusplytės, tarpusavyje surištos moliu. Pagrindo skersmuo – 0,9 m, storis – 0,3 m. Vidurys užpildytas perdegusiu moliu su smulkiais degėsiais. Krosnies liekanų paviršiuje archeologinių radinių neaptikta, po ja atkastas įžemis – smėlis.

Tyrinėjimų metu rastas 3,4 m storio kultūrinis sluoksnis. Išskirti du jo horizontai, datuoti XVII a. (tarp grindinių) ir XVII–XVIII a. riba–XX a. pradžia. Rasta XVI–XIX a. archeologinių radinių. Rūsio patalpa naudota mažiausiai iki XX a. pradžios.

EXPLORATIONS IN VILNIUS, IN MAIRONIO STREET 9-1

In 2003 the archaeological explorations were performed in Vilnius, in Maironio street 9, flat 1, where during the reconstruction the cellar littered with ruins was detected. The total area of 30 m^2 was explored. During the investigations the 3.4 m thick cultural layer was uncovered where two horizons were distinguished which according to the artefacts were dated to the 17th century and the 17th–18th centuries and the beginning of the 20th century. Two levels of stone pavings and a fragment of the base of a former stove were found.